

Práce se třídou

Trivium pro výchovné poradce:
KDO, PROČ A JAK BY MĚL SE TŘÍDOU VLASTNĚ
PRACOVAT

Klima školy

- Skupinová práce
- Odpovědi na otázky
  - Co je to klima školy
  - Co všechno ho tvoří
  - Co na něj má vliv
  - Jak se dá proměňovat
  - Jak souvisí s klimatem třídy

Klima školy

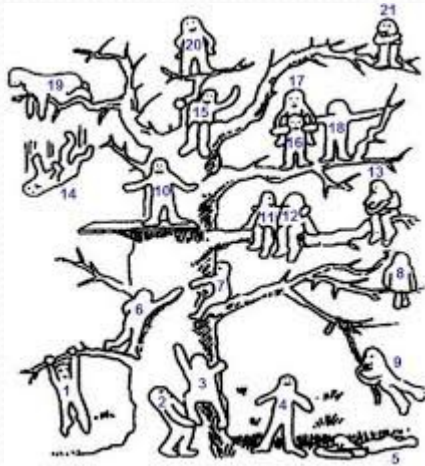
- Kultura školy: soubor způsobů chování, které se opakovaním vyvinuly do víceméně závazných, skrytě či otevřeně posilovaných norem chování, všeobecně reflektovaných hodnot a postojů
- Étos školy: vědomé a jasně prosazované prvky kultury školy s důrazem na pozitivní mravní prvky
- Klima školy ovlivňuje
  - Samotné jeho aktéry
  - Úspěšnost fungování instituce jako celku
  - Kvalitu výstupů instituce

Klima školy

- Všichni tuší, ale těžko pojmenovat a popsat
- Klima školy se vyjeví, když jeho aktéři (žáci, učitelé, rodiče) vnímají, posuzují a hodnotí čtyři základní charakteristiky klimatu:
  - Kulturu školy (hodnoty, image, směřování...)
  - Sociální vztahy (uvnitř jednotlivých skupin i mezi nimi)
  - Personální složení (lidé a jejich role, kompetence)
  - Prostředí (architektura, vybavení, estetika, funkčnost)

Třída jako sociální skupina

- Co vše dokážete říct o třídě jako sociální skupině?
- Co si pamatujete „ze školy“?
- Váš názor na možnost ovlivňovat to, co se ve třídě děje...

Co je to vlastně školní třída

Sociální skupina- společenství lidí

- ❖ jejichž činnost směřuje ke stejným cílům
- ❖ jednotliví členové mají podobnou hierarchii hodnot
- ❖ cílů se dosahuje interakcí a kooperací
- ❖ chování se řídí skupinovými normami
- ❖ vytváří se relativně stálá struktura vztahů
- ❖ jedinci zaujímají různé pozice a přijímají role

Charakteristika sociální skupiny

❖ Cíle skupiny

- nadskupinové cíle
- společné skupinové cíle
- cíle podskupin
- individuální cíle jednotlivců

❖ Skupinové hodnoty

- zvnitřnělé cíle skupiny, přijaté jejími členy
- skupina vytváří tlak směrem k přijetí hodnot

❖ Činnost členů skupiny

- směřuje k dosažení cílů
- sjednocuje se v rámci skupiny (sladění činností jednotlivých členů)
- zároveň se diferencuje (činnosti jednotlivých členů)
- diferencované činnosti skupina koordinuje

❖ Skupinové normy

- pravidla vhodného a nevhodného chování
- mají formální (často psanou) a neformální podobu
- obsah a závaznost pramení z cílů a hodnot skupiny
- jednotlivcům se „vyplatí“ jejich dodržování
- skupina od členů očekává jejich dodržování
- jedinec toto očekávání vnímá a dělá mu problém jednat opačně
- jedinci se liší mírou konformity
- mohou jedince výrazně omezovat
- při jejich porušení skupina vytváří na jedince tlak ke změně (intenzivní komunikace, přímý nátlak, pokles komunikace, izolace jedince)

Dodatek ke skupinovým normám

- Ve třídách se skupinové normy snažíme ovlivnit prostřednictvím „pravidel“
- Tato pravidla nejsou pro skupinu přirozená, pokud by si mohla sama volit, nastavila by je jinak
- Pravidla jsou nastavena jednak zvnějšku (školní řád) a zevnitř (naše třídní pravidla)
- Věnujme pozornost procesu, kterým tato pravidla vznikají!!!
- Pravidla mohou fungovat jen tehdy, když je skutečně vygeneruje skupina a když je vedena k aktivnímu dohledu nad jejich dodržováním

❖ Role

- soubor typického, skupinou očekávaného chování
- toto chování je určeno zvláštními normami
- souvisí se specifickými úkoly jedince ve skupině
- soubor interpersonálních vztahů jedince
- vytváří se za účelem splnění úkolů a cílů skupiny
- souvisí s pozicí jedince ve skupině a s dispozicí osobnosti
- odlišujeme očekávanou, předeepsanou a realizovanou roli

Pozice žáka ve třídě

- Mnoho různých konstruktů, většinou zbytečně složitých ☺
- Co stačí vědět pro základní práci se třídou:

ALFA-neformální vůdce, akceptovaný a chráněný skupinou, dospělými často neidentifikovaný

BETA-malý vliv, ale ostatní je „potřebují“, jsou zodpovědní a spolehliví, nezajímaví

GAMA-pasivní a přizpůsobiví, vzhlíží k α , trochu jim závidí, chtěli by jejich pozici, upozorňují na sebe

OMEGA-vydělení jedinci, na okraji kolektivu, pro skupinu nezajímaví, sami často pasivní (často s touto rolí spokojení)

Role žáků ve třídě (dle M.Vágnerové)

- Hvězda třídy (přirozená autorita, vzor)
- Vůdce třídy (vysoký vliv bez výrazných sympatií)
- Dobrý kamarád (vysoké sympatie bez výrazného vlivu)
- Přijatý spolužák (průměrný vliv a obliba, konformita, bez aktivity)
- Odmítaný a negativně hodnocený spolužák (ubližující, odlišný, nečitelný, divný)
- Šašek (jinak nepřijatelný, zesměšňuje sebe i druhé, nemá pozici, ale má pozornost)
- Sociální outsider
- Nemožný spolužák (otravný, dráždivý, leze do bubliny)

❖ Konflikt a rizika sociálních rolí

- Některé role ve skupině obsahují vnitřní napětí, které může vyústit ve vnitřní konflikt rolí
- Konflikt vyplývá nejčastěji z příslušnosti k několika skupinám a s rozdílnými rolemi
- Jedinec si vyváří dispozice pro plnění určité role, ty ale mohou zasahovat do jeho života nežádoucím způsobem
- Rozvoj žádoucích dispozic může oslabit všestranný rozvoj osobnosti a vést k omezení jedince na „hraní role“

❖ Pozice

- Význam jedince ve skupině
- Členy skupiny je možno seřadit do hierarchie
- Nejdůležitějšími jsou tři základní kategorie pozic:
  - podle kompetence
  - podle vlivu
  - podle oblíbenosti

❖ Podskupiny

- vznikají u skupin nad 10 členů a ve skupinách s nízkou soudržností
- jedná se o přirozenou tendenci, jedinec je schopen udržovat intenzivní kontakt jen s několika lidmi
- nadměrná nezávislost podskupin signalizuje rozpad skupiny
- v některých situacích je vznik podskupin žádoucí a podporuje soudržnost skupiny
- tendence k homofilii

Dynamika skupiny

Zahrnuje změny, posuny, pohyb ve skupině

Na dynamiku skupiny mají vliv také:

- ❖ Dva základní typy interakce: soutěž a spolupráce
- Jsou to dva typy řešení základního protikladu „jedinec versus skupina“
- Vedou k uspokojení potřeby jedince k sebeprosazení a zároveň k uspokojení potřeby vztahů
- Jedinec je volí podle aktuální potřeby, někdy i neadekvátně (např. soutěží tam, kde by bylo žádoucí spolupracovat)
- Nebezpečí soutěžení ve třídě (ve škole je „nevyhlášená soutěž“ zcela běžná)

❖ Styl vedení

- Činnost řídicího centra skupiny je důležitá pro koordinaci skupiny směrem ke splnění cílů
- Podstatným rysem je to, zda je vedení v rukou vedoucího nebo rozptýlené mezi jednotlivce

Základní styly vedení:

- Liberální
- Autokratický
- Demokratický

Mladší školní třída

- Vztahy mezi žáky a struktura skupiny závisí na učiteli
- Učitel je přirozeně přijímaný dospělý
- Ve třídě převažují vztahy nadřazenosti a podřazenosti
- Učitel nebo nadelegovaný žák jsou strážci norem
- Děti chápou význam norem a jsou schopny je přijmout a plnit
- Normy, pravidla a zákony se stále ještě formují
- Spolužáci jsou hodnoceni a přijímáni podle toho, jak plní normy a jak je hodnotí učitel

- Skupinové aktivity se postupně rozvíjejí, děti si ale hrají spíše „vedle sebe“, než spolu
- Ve skupinovém chování má velký podíl nápodoba a „hromadné chování“
- Ve vztazích je mnoho spontaneity a impulzivity
- Třída je tvrdá vůči jedincům, kteří jsou z jakéhokoliv důvodu mimo normu –jiní (vzhledem i chováním)
- Nositelem normy je učitel-děti přijímají a přebírají jeho postoj bez vlastního hodnocení
- Vzniká napětí mezi chlapci a dívkami (souvisí s odlišnou vyzrálostí)

Předpubertální třída

- Prohlubují se kamarádské vztahy ve dvojicích
- Děti mají velkou potřebu najít kamaráda či kamarádku „jen pro sebe“
- Tato kamarádství vznikají mezi dětmi stejného pohlaví
- Rozpory mezi chlapci a děvčaty se prohlubují
- Vazba na dospělé a jejich normy stále přetrvává

Pubertální třída

- Vztahy k vrstevníkům jsou prioritou
- Potřeba partnerství ve vztazích
- Potřeba úcty a respektu ze strany dospělých
- Výrazná snaha o hierarchii ve skupině
- Tendence vytvářet neformální skupiny se silnou autoritou v čele a danými pravidly
- Skupina má roli bariéry před okolním světem, je uzavřená
- Žáci přestávají být závislí na autoritě učitele
- Třída je složena z několika skupin-party

Postpubertální a adolescentní třída

- Třída přestává hrát dominantní roli v sociálním vývoji jedince (osobnostní zrání, vrůstání do společnosti)
- Roste potřeba autonomie, nezávislosti jedince
- Tendence k navazování hlubších vztahů a k „ignoraci nezajímavých jedinců“, účast ve skupině je výběrová
- Roste potřeba reciprocity ve vztazích
- Formální autority přestávají fungovat, nahrazují je neformální
- Klesá korelace mezi oblibou a vlivem žáka a jeho školskou úspěšností

- Osobnost členů skupiny je posuzována všestranně
- Třída má pevnější systém pozic, specifické hodnoty a normy, typické pro „mládež“ tohoto věku
- Třída tvoří jen „rámec“ pro individuální zrání jedince

Několik z kontextu vytržených charakteristik adolescenta

- AD preferují intenzivní prožitky (nejvyšší hora, nejhlubší jezero)
- AD usilují o absolutní řešení (když eko, tak Greenpeace)
- AD mají potřebu neodkladného uspokojení (rychlý prachy, prožitky pod vlivem...)
- Hlavním cílem je změna
- Úsudky ovlivněné emocemi
- Škola není prostředkem k ničemu podstatnému
- Hlavní cíl: vyhnout se komplikacím a udržet si standard
- Jaký to má všechno smysl: čas a zkušenosti pro zrání, hledání hranic vyššího řádu (těch vlastních)

Od teorie zpět do třídy

- Klima třídy
  - Kdo ho umí zjišťovat
  - Kdo s ním umí pracovat
  - Proč se o to vůbec snažit
-
- ZÁKLADNÍ OTÁZKA:
KDE VŠUDE SE TVOŘÍ
KLIMA TŘÍDY

Klima třídy

- Jde o ustálené postupy vnímání, prožívání, hodnocení toho, co se ve třídě už odehrálo nebo právě odehrává; jsou to názory jednotlivých aktérů školního vyučování
- Klima se liší od toho, co bychom ve třídě mohli zjistit pozorováním či objektivním nahráváním a analyzováním různých dějů. Liší se od toho, co je v „prvním plánu“ poznávání školní třídy a vyučování v této třídě. Vypovídá o tom, co se děje „za kulisami“
- KT vytváří žáci jako skupina/podskupiny žáků, jednotliví žáci, jednotliví vyučující a TU

Jak pracovat s klimatem třídy

- Jestliže nám záleží na klimatu třídy, věnujeme pozornost těmto oblastem:
- KULTURA A VIZE (jakou třídu bychom chtěli, sdílení, pravidla, zkompetentňování žáků a přenášení zodpovědnosti na ně...)
- SOCIÁLNÍ VZTAHY (vztahy mezi spolužáky, vztahy třídy a vyučujícími, zejména třídního učitele)
- PROSTŘEDÍ (barvy, světlo, akustika, nábytek, technické vybavení, výzdoba...)

Klima z pohledu žáka

- Jak přemýšlíme o práci se třídou?
- Často nám jde o žáky, kteří mají vztahové obtíže
- Dopouštíme se přitom několika zjednodušení:
  - Domníváme se, že můžeme oddělit problémy jednoho dítěte od ostatních – pohybujeme se ve vztahové síti
  - Domníváme se, že vztahy jsou tím jediným, co má vliv na spokojenost dětí, proto pracujeme hlavně se vztahy
  - Dobré (bezpečné) klima ve třídě ale také vytváří podmínky pro práci, motivuje k výkonu, podněcuje k růstu – proto dává smysl se ve škole zabývat všemi jeho aspekty

Co žáka posiluje?

- Vztahová spokojenost (bezpečí, bez ostrakismu nebo šikany)
- Pocit kompetence a autonomie žáka
- Soudržnost skupiny (podpora, pomoc, spolupráce)
- Respekt (zejména k individualitě, zvláštnostem, tolerance a vyvážená zpětná vazba)
- Kvalita výuky (individualizace, hodnocení)

Co žáka oslabuje?

- Konflikty a negativně vnímaná pozice žáka
- Soupeřivost, tlak na výkon a porovnávání žáků mezi sebou (i v sociální rovině)
- Chaos a nejasná pravidla (ve vztazích i při práci v hodinách)
- Náročnost výuky (ve smyslu „ať dělám cokoliv, nemám šanci uspět“)

Základní potřeby dítěte

VZTAH

Věkově přiměřené vztahy s vrstevníky
Jasně vymezený hierarchický vztah s dospělými

KOMPETENCE

Víra ve vlastní schopnosti
Sebepojetí, sebehodnocení

AUTONOMIE

Samostatnost, soběstačnost
Osobnostní rozvoj, podporovaný dospělým

Hlavní obecné principy práce se třídou

- Musí být vždy vyjasněná zakázka- proč a s jakým cílem se má se skupinou pracovat
- Podle zakázky vytváříme „plán práce“ se třídou
- Při volbě technik vždy zvážíme možnosti třídy (a své)
- V práci se třídou spolupracujeme s třídním či klíčovým učitelem
- Průběžně mapujeme posun
- Vůči žákům jsme maximálně transparentní
- Práce se třídou je etická

Hlavní konkrétní principy práce se třídou

- Vytvoříme si podmínky (místo, čas , lidi)
- Připravíme potřebné pomůcky (méně je více)
- Podmínky pro vzájemnou komunikaci (kruh)
- Vyjasníme si se žáky co a proč se bude dít
- Zajistíme psychickou bezpečnost jedinců a ochranu získaných informací či materiálů
- Zmapujeme zájem skupiny spolupracovat
- Zapojíme žáky do dění- dáme jim aktivní role

Kdo a proč?

Kdo by měl se třídou pracovat:

- Třídní učitel
- Poradenský pracovník školy
- Externista

Kdy a proč pracujeme se třídou:

- Preventivní programy (primární prevence)
„o nic nejde, pojďme si hrát“
- Tematicky zaměřené programy
„pojďme se dozvědět něco o...“
- „Krizové“ /intervenční programy
„pojďme vyřešit tento problém“

Zdroje a odkazy

- Hrabal, V.: Sociální psychologie pro učitele. Praha, Karolinum 2003
- Vágnerová, M.: Vývojová psychologie. Praha, Karolinum 1999
- Čapek, R.: Třídní klima a školní klima, Praha, Grada Publishing
- Čapek, R.: Odměny a tresty ve školní praxi, Praha Grada Publishing 2014
- Helus, Z.: Sociální psychologie pro pedagogy, Praha Grada Publishing 2015